

Suomalaisena työläisenä Ruotsissa

”Meidän työläisten arvo nykyään, ja on ainakin ollut kuin ruotsin kruunu, nimitäin hyvin huonossa kurssissa. Ja sen huonon arvonannon olemme valitettavasti me työläiset itsekkin hyväksyneet ilman suurempia vastalauseita. Onhan se niin, että jos nykyään tulee missä tahansa yhteydessä puhe työelämästä ja ammasteista, niin aina saa kuulla saman idioottimaisen kysymyksen (ainakin vielä keski-ikäisenä): ’No, koska sinä aiot alkaa opiskelemaan, sinullahan on hyvät edellytykset tulla joksikin.’ Useimmat meistä varmasti reagoivat samalla tavalla tässä tilanteessa: katselemme suu ammoltaan kysyjää, aivot käyvät tyhjäkäyntiä, ja se vastaus joka olisi luonnollinen tässä tilanteessa jää käyttämättä. Meidän on opittava vastaamaan tähän tyhmään ja loukkaavaan kysymykseen salamannopeasti. Esimerkiksi: ’Kuulinko oikein? Mitä oikein tarkoitat kysymykselläsi? Tulla joksikin. ’Ettäkö en nyt siis olisi mitään? Kuule olen metallityöläinen, olen ollut ammatissani kymmenen vuotta ja olen siitä hyvin ylpeä. Ammattini vaatii enemmän taitoa kuin useimmat niistä hommista joissa ei tarvitse käyttää haalareita. Minun ei siis tarvitse tulla joksikin, vaan minä todella olen jo jotakin, jotakin suurta mitä sinä et tunnu ymmärtävän. Olen työmies, ja meidän työmiesten/naisten hartioista tulee suurin osa siitä hyvinvoinnista, mistä sitten kaikki muutkin yhteiskunnan asukkaat pääsevät nauttimaan. Emme me ole nirsoja. Kyllä me kernaasti jaamme toisillekin niistä hedelmistä, jotka kasvavat hikipisaroidemme kastelusta. Mutta me vaadimme myös, että meitä arvostetaan, että meidän työpanostamme arvostetaan, annetaan arvoa sille tosiseikalle, että me työläiset, fyysiset ja psyykkiset voimamme panoksina rakennamme tätä yhteiskuntaa ja toimimme sen tukipilareina. Tehtävä, josta toisinaan saamme maksaa sormen, silmän, tai muun ruumiinjäsenen menetyksellä, kulumavaurioilla, keuhkojen ja muiden sisäelimiä turmelemisella, huonon tuurin sattuessa jopa henkemme menetyksellä.”¹

Näillä sanoilla eskiltunalainen kärkisorvaaja luonnehti minäkuvaan-
sa suomalaisena työläisenä Ruotsissa vuonna 1987. Hän oli yksi niistä, jotka lähettivät omaelämäkerrallisen kirjoituksen Tukholmassa sijaitsevan Ruotsinsuomalaisten Arkiston metallityöläisten perinnekilpailuun.

Artikkelissani pohdin sitä, miten suomalaiset mielsivät itsensä työläisiksi Ruotsissa ja millaista rajanvetoa käytiin työpaikoilla suomalaisten ja ruotsalaisten kesken. Lisäksi pohdin sitä, miten puoluepolitiikka näkyi Ruotsiin 1950- ja 1970-luvuilla muuttaneiden suomalaisten toiminnassa.²

Lähdeaineistona käytän vuosina 2000–2005 Göteborgissa ja Västeråsissa tekemiäni haastatteluja sekä jo mainittua Metallityöläisten perinne -kirjoituskilpailun vastauksia vuosilta 1986–1987.³

Orjanpuvussa Olofströmissä

Koulupsykologina toiminut Pertti Toukomaa kuvaili suomalaisten asemaa 18 000 asukkaan eteläruotsalaisessa Olofströmissä vuonna 1972 seuraavasti:

”Ennen muuta muuttui Olofströmin vuoden aikana käsitykseni ihmisyydestä, ihmisarvon merkityksestä. Siellä todella sai lähes päivittäin kokea, miltä tuntuu olla alempiarvoinen, alemmaa kansalaisuutta kuin kantaväestö. Ei ole niin ollen ihme, että ruotsinsuomalaiset käyttävät yleisesti itsestään nimitystä 'valkoiset neekerit'. Tosin suhteet työtovereihini paikallisessa kouluhallituksessa olivat moitteettomat, enkä heidän suhtautumisessaan havainnut mitään ylemmyyden merkkejä, mutta heti joutuessani kaduilla, kaupoissa, virastoissa yms. tekemisiin kantaväestön kanssa sain tuntea kuuluvani halveksittuun vähemmistöön.

-- Tunnusomaista kauppalalle on tehtaan pilli. Sen ääni säätelee arjen elämänrytmin. Klo 14 vaihtuu työvuoro. Sen kahden puolen, yhteensä noin tunnin ajan, pääkatu kuhisee elämää. On jalankulkijaa, pyöräilijää, autolla liikkuvaa. Katukuvan yleisväri on sininen: useimmilla on siniset haalarit ja lakki. 'Orjanpuku', sanovat siihen pukeutuneet suomalaiset. Lakissa lukee suurin kirjaimin 'Volvo' [paikkakunnan suurimman työnantajan mukaan].

Muina aikoina keskustan katukuva on kuin minkä tahansa pikkukaupungin. Ruotsi on vallitseva kieli. Suomea kuulee yllättävän vähän kaduilla ja myymälöissä. Syy kyllä selviää pian: suomalaiset puhuvat keskenään etupäässä kuiskaten, ikään kuin häpeillen paljastaa kansalaisuuttaan...

-- Varsin vähäistä on se, mitä Olofströmin kaltainen siirtolaispaikkakunta suomalaiselle väestölleen työn ja asunnon lisäksi tarjoaa. Virastot ja laitokset ovat ruotsinkielisiä, suomenkielisiä taitavaa henkilökuntaa ei niissä ole. Kouluopetus on ruotsinkielistä, vaikka oppilaiden enemmistö olisi suomalaisia, kuten monessa Vilbokenin koulussa on asianlaita.-- Huvitukset rajoittuvat lähes yksinomaan tansseihin ja elokuvissakäynteihin. -- Suomi-Seuran lisäksi ainoastaan uskonnollisilla järjestöillä ja yhteisöillä on suomalaistoimintaa ja suomenkielisiä tilaisuuksia. -- Sen sijaan esim. ammattijärjestöllä (LO:lla) ei ole lainkaan suomenkielisiä osastoja.”⁴

Ruotsalaisten ja suomalaisten välisistä suhteista Toukomaan haastateltavat eivät anna kovinkaan mairittelevaa kuvaa. Suurimmiksi epäkohdiksi Ruotsissa suomalaiset nimesivät muun muassa ruotsalaisten omahyväisyyden, ennakkoluuloisuuden, suomalaisten halveksumisen, painostamisen, syrjinnän, epäoikeudenmukaisen kohtelun ja aliarvioimisen sekä kalliit hinnat, kovat verot, kielitaidottomuuden, ammattiliiton välinpitämättömyyden ja ”rotupolitiikan” työmaalla.⁵

Kun kysyttiin, missä suhteessa Ruotsi ei vastannut odotuksia, liittyivät vastaukset palkkoihin, työn raskauteen, ihmissuhteisiin ja ulkomaalaisena olemiseen. Erityisen epäoikeudenmukaisena suomalaiset pitivät sitä, ettei heillä ollut samanlaisia mahdollisuuksia vaihtaa työtehtäviä tai edetä urallaan kuin ruotsalaisilla. Työ oli raskasta, eikä siinä annettu mahdollisuutta kehittyä. ”Kun oppi kielen huomasi että ruotsalaiset ovat paskoja melkein kaikki”, totesi eräs vastaaja toisen kertoessa, että on ”vaikea saada kykyjään vastaavaa työtä, koska ruotsalaiset ovat etusijalla ja luulevat olevansa viisaampia“. Ammattiliittoakin kritisoitiin siitä, että ne eivät toimineet työläisen hyväksi. Eräs vastaaja kiteytti suurimmaksi epäkohdaksi ”hirveän kovan työtahdin ja ammattiliittojen saamattomuuden työpaikoilla”. Monet suomalaisista kokivat olevansa syrjittyjä. ”Ruotsalainen katsoo suomalaista kuin halpaa makaraa”, totesi yksi Toukomaan haastateltavista toisen kertoessa, että ”siirtolaisia ei täysin hyväksytä, koska ruotsalaiset eivät vielä voi sulattaa sitä, että heidän maassaan voisi asua muitakin kuin he itse”.⁶

Vastauksissa kiinnittyi huomio suomalaisten alhaiseen sosiaaliseen asemaan. Yhteinen kulttuurinen tausta ei ole nähtävästi helpottanut suomalaisten hyväksymistä. Eräs vastaajista kertoi suomalaisten olevan työpaikoilla ”halvempia kuin ruotsalaisten palvelut koirat”.⁷

Vitsien aiheena Virsbossa

Edellisen kaltaisia 1960- ja 1970-luvulla tehtyjä tutkimuksia on luonnehdittu kurjuuskertomuksiksi⁸ – Toukomaan tutkimuksenkin nimenä on ”Korutonta kertomaa”. Kansatieteilijöiden katse suomalaisyhteisöön Ruotsissa puolestaan ei tuottanut yhtä lohdutonta kuvaa.

1970-luvun alussa Jyväskylän yliopiston etnologian laitos, Nordiska museet ja Uumajan yliopiston maantieteen laitos ottivat tutkimuskohteekseen kaksi suomalaisyhteisöä Keski-Ruotsissa, Virsbon Västmanlandsläänissä ja Upplands Väsbyn Tukholman pohjoispuolella. Tutkimusraporteissa käsiteltiin suomalaisten ruokataloutta ja tapakulttuuria Ruotsissa sekä suomalaisista kerrottuja vitsejä.⁹ Virsbo ja Upplands Väsby oli valittu nimenomaan tyyppillisyytensä vuoksi tutkimuskohteeksi. Asuihan suurin osa Ruotsiin muuttaneista suomalaista 1970-luvun alussa Etelä- ja Keski-Ruotsin tehdasalueilla.¹⁰ Jostakin syystä ainoastaan Virsbotta käsittelevät tutkimusraportit on julkaistu.

Västeråsin ja Fagerstan välissä sijaitsevan Virsbon 2000 asukkaasta 28 prosenttia oli vuonna 1974 Suomen kansalaisia. Tutkimuksessa tavataan kotonaan ruisleipää ja pullaa leipovia suomalaisia, joiden ruokataloutta rikastuttavat piirakat, kalakukko, mämmi sekä laatikko- ja veriruuat. Suomalaisiin ruokiin ei tutkimuksen mukaan suhtauduttu mitenkään nostalgisesti, ne vain olivat osa arkipäivää.¹¹ Suomalaiset maahanmuuttajat eivät kyläilleet ruotsalaisten kodeissa eikä heillä ollut tapana aterioida ravintoloissa, joten heillä ei edes ollut tietoa ruotsalaisesta ruokakulttuurista. Kielivaikeudet eivät tutkimuksen mukaan olleet syynä kontaktien puuttumiseen. Tätä perusteltiin sillä, että suomenruotsalaisetkaan maahanmuuttajat eivät olleet ruotsalaisten kanssa tekemisissä. Syynä oli pikemminkin mentaliteettien ero: suomalaiset olivat tottuneet kyläilemään spontaanisti kutsumatta, kun taas ruot-

salaiset edellyttivät kutsua.¹² Toisin sanoen, suomalaiset kantoivat agraareja juuria mukanaan.

Samaan mentaliteettien erilaisuuteen kiinnitti huomiota Västeråsissa asuva suomalaisnainen vuonna 2005: Kun haluaa tavata ruotsalaisen ystävän, pitää ottaa kalenteri esiin. Suomalaisen luo voi mennä vaikka ilmoittamatta.¹³ Vaikka hyvinvointivaltion ideaaleihin sinutteluineen virastoissa on kuulunut muodollisuuksista luopuminen, ruotsalaisten seurustelutavoissa on edelleen vuosikymmeniä Ruotsissa asumisen jälkeen suomalaisille vieraita elementtejä.¹⁴

Ruotsalaisten suomalaista kertovat vitsit ovat yhden Virsbota käsittelevän tutkimusraportin aiheena. Suomalaisvitsit kertovat yleensä asuntojen mukavuuksista ja siitä, miten suomalaiset maahanmuuttajat olivat mukavuuksiin tottumattomia: Suomalaiset porasivat reiän parkettiin saadakseen joulukuisen pysymään pystyssä tai kylpyamme täytettiin suolalla joulukinkkua suolatesassa. Suomalaiset eivät vitsien mukaan osanneet ulkoihuoneisiin tottuneina käyttää WC:tä. Kun pönttö tuli muutaman päivän kuluessa täyteen, kutsuivat he paikalle putkimiehen. Naapuriasunnoissa asuvat suomalaiset porasivat reiän asuntojen välissä olevaan seinään voidakseen käyttää yhteistä puhelinta. Suomalaisten väkivaltaisuus ja juoppous olivat myös ruotsalaisten suomalaisista kertovien vitsien aiheena. Tässä yksi esimerkki: Kaksi suomalaista juhlivat yhdessä. He korkkasivat viinapullonsa, joivat ne hiljaisuuden vallitessa ja sammuiivat. Aamulla jatkettiin juhlimista. Toinen suomalaista korkkasi uuden pullon sanoen ”kippis”. Toinen vastasi, että ollaanko tänne tultu juomaan vai puhumaan?¹⁵

Kolmas keskeinen teema on suomalaismiesten seksuaalinen kyvykyys ruotsalaisiin verrattuna. Vitsien tasolla aihetta lähestyttiin esimerkiksi seuraavasti: Suomalainen ja ruotsalainen kilpailivat siitä, kumpi ehtii olla useamman naisen kanssa yhden yön aikana. He asuivat viereisissä huoneissa,

joten sopimuksen mukaan molemmat kirjoittaisivat aamuun mennessä huoneensa oveen saavuttamansa tuloksen. Palattuaan kotiin yölliseltä retkeltään, ruotsalainen piirsi oveensa tukkimiehen kirjanpidolla kolme viivaa merkiksi siitä, että hän oli yön aikana ollut kolmen naisen kanssa. Suomalainen tuli kotiin vähän myöhemmin ja totesi järkyttynenä ruotsalaisen olleen sadanhdentoista naisen kanssa yön aikana: ”Hävisin kahdella”, totesi suomalainen.¹⁶

Primitiivisistä suomalaista ”maahanmuuttajatalloista” kerrottiin myös totena pidettyjä juttuja. Fagerstassa suomalaismiehen kerrotaan poistaneen olohuoneen ikkunan edestä parketin istuttaakseen ikkunan eteen kukkia. Samaisen miehen kerrottiin sahanneen keittiön oveen reiän, jotta puolison olisi helpompi vahtia olohuoneessa olevia lapsia. Suomalaisten kerrottiin tehneen kerrostaloissa saunoja vaatekomeroon tai keittiöön. Sekä vitsien että huhujen sanoma on selvä: suomalaiset maahanmuuttajat ovat yksinkertaisia, vähän tyhmiä, vähäpuheisia, viinaanmeneviä, aggressiivisia, mutta seksuaalisesti ylivertaisia.¹⁷

Kun Virsbossa asuvilta ruotsalaisilta kysyttiin heidän mielikuvaansa suomalaisista, uskoivat nämä suomalaisten olevan aggressiivisempia ja nauttivan alkoholia enemmän kuin ruotsalaisten. He olivat kiinnittäneet huomiota myös suomalaisten heikkoon ruotsinkielentaitoon mutta myös työteliäisyyteen. Urakkapalkalla työtä tekevät ruotsalaiset eivät välttämättä pitäneet suomalaisten tehokkuudesta työpaikalla. Myös suomalaisten intoa kulutukseen, varsinkin intoa autonvaihtoon, paheksuttiin.¹⁸ Suomalaisista kerrottuja juttuja ei kuitenkaan pidä nähdä ainoastaan kielteisenä ilmiönä. Huumori toimii myös yhteisön sisäisten ristiriitojen laukaisijana ja puhdistajana. Suomalaiset muuttivat varsinkin työpaikoilla yhteisön sisäisiä statusjärjestelmiä, mikä ei tapahtunut ilman ristiriitoja.¹⁹

Liian ahkerana tai liian laiskana Västeråsissa

Ruotsalaisten sosiologien tutkimus suomalaisnuorten elämästä Västeråsissa 1970-luvun lopulla antaa jälleen erilaisen kuvan ruotsinsuomalaisten elämästä. Vuonna 1978 Västeråsissa oli lähes 120 000 asukasta, joista lähes 5 000, siis neljä prosenttia, oli suomalaisia. Ulkomaalaisista Västeråsin asukkaista 56 prosenttia oli suomalaisia. Ruotsalaistutkijoiden mukaan Västeråsissa oli-kin löydettävissä selkeä ”finsk koloni”. Västeråsin 20–25-vuotiaista suomalaisista valtaosa työskenteli teollisuuden palveluksessa tai palveluammateissa. Paikkakunnan suurimmat työnantajat ASEA ja Nordiska Metallaktiebolaget työllistivät valtaosaa. Tutkimuksessa mukana olleista 38 prosenttia kertoi viihtyvänsä Västeråsissa hyvin, 52 prosenttia kohtalaisesti ja kahdeksan prosenttia huonosti. Kolme prosenttia vastaajista ei joko osannut tai halunnut vastata kysymykseen. Monen mielestä Västerås oli ikävä ja vanhanaikainen kaupunki, jossa nuorilla ei ollut mitään tekemistä.

Västeråsin suomalaisnuoret voidaan tutkimuksen mukaan jakaa kolmeen kategoriaan. Osa suomalaistaustaisista nuorista identifioitui ruotsalaisiksi – valtaosahan oli syntynytkin Ruotsissa –, ja he pitivät mahdollisia ongelmia ruotsalaisten ja suomalaisten välillä suomalaisten omana syynä. He syyttivät suomalaisia haluttomuudesta oppia ruotsia sekä huonoista elämäntavoista, juopottelusta ja kaupungilla amerikanraudoilla ajelusta. Toiseen ryhmään kuuluivat ne nuoret, joilla ei ollut selkeää mielipidettä suomalaisten ja ruotsalaisten välisestä suhteesta. Kolmanteen ryhmään kuuluivat ne joiden mielestä ruotsalaisten joukkoon ei pääse, vaikka kuinka yrittäisi. Heidän mielestään ruotsalaiset pitivät suomalaisia ”finnjäveleinä, alkoholisoituneina sosiaalipummeina tai uhkana ruotsalaisten työllisyydelle”, tosin sanoen joko liian laiskoina tai liian ahkerina.²⁰

Västeråsissa asuvat suomalaiset ovat olleet myös suomalaisten sosiologien tutkimuskohteena, jopa kaksi kertaa väitöskirjatasolla. Ensimmäinen ruotsinsuomalaisia käsittelevä tutkimus on Vilho A. Koirasen sosiologian väitöskirja ”Suomalaisten siirtolaisten sulautuminen Ruotsissa” vuodelta 1966. Tutkimuksensa aineiston Koiranen keräsi Tukholmasta, Eskilstunasta, Västeråsista ja Kolsvasta yhdeksän kuukauden kenttätöiden aikana. Yksi tutkimuksen teemoista on tarkastella suomalaisia työpaikoilla. Koirasen mukaan suomalaisilla oli Ruotsin työmarkkinoilla samat lakisääteiset oikeudet kuin ruotsalaisillakin: sama palkka, samat edellytykset eläkkeeseen, samat sairaus- ja työttömyyskorvaukset, lapsilisät ja huoltoavustukset. Tästä huolimatta suomalaiset eivät tunteneet itseään tasavertaisiksi ruotsalaisten kanssa. Suomalaisten sosiaalinen ja poliittinen osallistuminen ruotsalaisessa yhteiskunnassa oli Koirasen mukaan vähäistä. Suomalaiset eivät olleet muodostaneet Ruotsiin omia, poliittisiin päämääriin tähtääviä yhdistyksiä, eivätkä he osallistuneet myöskään ruotsalaisten muodostamien poliittisia pyrkimyksiä omaavien yhdistysten toimintaan. Ammattiyhdistykseen suomalaiset kuuluivat Koirasen mukaan osittain siksi, että siihen kuuluminen oli monilla työpaikoilla lähes pakollista. Liityttyään joko vapaaehtoisesti tai painostuksen jälkeen ammattiyhdistykseen, suomalaisten osallistuminen yhdistyksen toimintaan jäi useimmiten vähäiseksi.²¹

Magdalena Jaakkolan vuonna 1984 julkaistussa sosiologian väitöskirjassa liikutaan jälleen Västeråsissa. Yksi väitöskirjan artikkeleista käsittelee ruotsinsuomalaisten etnistä järjestäytymistä. Joko Koiranen oli sulkenut silmässä poliittiselta toiminnalta tai parissakymmenessä vuodessa oli todella tapahtunut paljon. Jaakkolan mukaan Ruotsin eri puolueilla oli suomenkielistä toimintaa ja ruotsinsuomalaiset olivat järjestäytyneet omiin yhdistyksiinsä tai jaostoihin erityisesti vasemmistopuolueissa. Valtaosa ruotsinsuomalaisista kuului 1970-luvulla työväestöön tai alempiin toimihenkilöihin, ja valta-

osa heistä Jaakkolaa lainaten ”näyttää useiden tutkimusten mukaan kannattavan ja äänestävän sosiaalidemokraatteja”. Ruotsiin muuttaminen on merkinnyt monelle myös sosiaalidemokraattistumista. Jaakkolan mukaa siirtyminen maatalousammateista teollisuustyöhön selittänee keskustapuolueen kannattajien siirtymisen sosiaalidemokraattien kannattajiksi. Ruotsin kommunististen puolueiden pienuus ja poikkeavaksi leimautumisen pelko saattoi Jaakkolan mukaan selittää SKDL:n kannattajien sosiaalidemokraattistumista.²²

Erilaisia rajoja

... tieteessä

Edellä esitetyn matkan Oloströmistä Virsbon kautta Västeråsiin voi ymmärtää myös matkana kolmen eri tieteenalan – psykologian, etnologian ja sosiologian – kysymyksenasettelujen erilaisuuteen. Etnologinen katse tuottaa erilaista aineistoa kuin psykologinen katse, ja eri tutkimusajankohta tuottaa myös erilaisia painotuksia tutkimukseen. Tieteenaloilla on omat kirjoittamattomat lakinsa ja traditionsa, jotka määräävät sen, minkälaisiin asioihin tutkimuksessa kiinnitetään huomiota. Kyse on siis tieteenalojen välisistä rajoista.

Edustamani tieteenalan, kansatieteen, tutkimuskohde, kansa, määriteltiin pitkään maaseudulla asuviksi talonpojiksi. Kansankulttuurin määritelmään ei ennen 1960-lukua hyväksytty maaseudulla asuvaa muuta väestöä, esimerkiksi papistoa, käsityöläisiä tai maattomia. Myöskään kaupunkilaiset eivät kansatieteen tutkimuksissa olleet kansaa. Turun yliopiston kansatieteen professori Ilmar Talve toi suomalaiseen kansatieteeseen ruotsalaisen tutkimuksen innoittamana ja Turun yliopiston sosiologian professori Esko Aaltosen

mahdollistamana laajemman kansa-käsitteen.²³ Tutkimuskenttä laajeni, mutta edelleen tutkimuksissa väisteltiin tiettyjä asioita, esimerkiksi poliittisen työväenliikkeen tai poliittisten puolueiden käsittelyä. Niiden olemassaoloa ei kiistetty mutta ei myöskään analysoitu. Esimerkiksi 1975 julkaistussa kansatieteellisessä tutkimuksessa ruotsinsuomalaisten vuotuisjuhlista ei mainita työväenvappua, vaikka vappua on varmasti vietetty tutkimuspaikkakunnalla työläisten juhlanä.²⁴ Omassa väitöskirjassani (1996) Kemijokivarren uittotyöntekijöistä rajaan tutkimusaiheeni kirjoittamalla, että ”omissa haastatteluissani en käsitellyt puoluepolitiikkaa kuin niissä tapauksissa, joissa haastateltavat itse niin halusivat”.²⁵

Vaikka kansatiede on näennäisesti kavahtanut kaikkea poliittisuuteen viittaavaa, ei se kuitenkaan kerro koko totuutta. Tieteenala on ajoittain valjastettu poliittisten päämäärien saavuttamiseksi. Äärimmäisyyksiin tässä mentiin Natsi-Saksassa, jossa kansatieteilijöiden tehtäväksi annettiin mystisen arjalaisen talonpoikaisen menneisyyden idealisointi.²⁶ Ruotsissa 1940-luvulla alkanut työväestön muistitiedon tallennus oli osa kansankodin rakentamista, kodin, jonka asukkaat olisivat tasa-arvoisia ja jossa kaikilla olisi yhtäläinen oikeus omaan historiaansa.²⁷ Suomen ensimmäisen kansatieteen professorin U.T. Sireliuksen ryijyjä käsitteleviä tutkimuksia käännettiin valtiovallan kustannuksella useille kielille 1920-luvulla. Syynä tähän oli se, että haluttiin osoittaa vasta itsenäistyneen kansan omaleimaisuus ja taitavuus.²⁸ Ruotsissa puhuttiin jo 1960-luvulla Fredrik Barthin hengessä poliittisesta etnologiasta, jossa poliittinen (ruots. politik) määriteltiin vaikuttamiseksi (ruots. inflytande).²⁹ Suomessa käsitettä ei kansatieteessä ole ainakaan laajassa mitassa käytetty.

... ja kokemuksissa

Suomalaiset olivat 1950-luvulta 1980-luvulle saakka Ruotsissa työläisiä isolla T:llä.

Maahanmuuttajien keskuudessa kerätyt elämäkerrat alkavat tyypillisesti sanoilla ”kotini oli tavallinen työläiskoti”.³⁰ Matka Ruotsiin ei useinkaan merkinnyt matkaa sosiaaliryhmässä (ruots. klassresa), sillä suomalaiset työllistyivät ruumiillisissa töissä. Vuonna 1956 Ruotsissa asuvista Suomen kansalaisista 43 prosenttia oli teollisuuden palveluksessa. Vuonna 1964 vastaavasta väestöryhmästä 60 prosenttia oli teollisuus- tai kaivostyössä ja vuonna 1970 osuus oli 69 prosenttia. Suomalaisia työskenteli etenkin valimoissa, autotehtaissa, telakoilla ja muilla metallialan yrityksissä sekä kumi-, tekstiili-, vaate- ja paperiteollisuudessa.³¹ Myöhemmin työläisten osuus on vähentynyt, eivätkä monet Ruotsissa asuvista suomalaisista pidä siitä, että ruotsinsuomalaisten agraaria taustaa tai dominanssia teollisuusammateissa korostetaan. Syynä tähän ei välttämättä ole se, että suomalaisyhteisöjen työläistaustaa ei arvostettaisi vaan se, että suomalaiset haluavat pois suomalaisten tehdasyhteisöihin liitetystä puukko, viina, sisu -noidankehästä.³²

Suomalaisten poliittista passiivisuutta on selitetty myös sillä, että suomalaisten keskuudessa liikkui sitkeästi huhu, jonka mukaan poliittinen aktiivisuus ja varsinkin poliittisiin järjestöihin kuuluminen oli suomalaisilta Ruotsissa kiellettyä.³³ Tähän huhuun törmäsi myös helsinkiläinen kansatieteen opiskelija haastatellessaan Upplands Väsbyn suomalaisia vuodenvaihteessa 1969–1970. Haastateltavan mukaan suomalaisten poliittista toimintaa ei Ruotsissa hyväksytty. Osa miehistä, haastateltavan puoliso mukaan lukien, aikoi perustaa vanhojen rintamamiesten kerhon, mutta haastateltavan mukaan se kiellettiin. Ristiriitaiseksi tilanteen teki haastateltavan mukaan se, että suomalaiset joutuvat maksamaan ammattiliiton jäsenmaksun, josta osa meni sosiaalidemokraattisen puolueen tukemiseksi. Toinen haastateltava,

joka oli työskennellyt Suomessa poliittisena kirjeenvaihtajana, kertoi haastattelussa, ettei hän ollut osallistunut Ruotsissa poliittiseen elämään, koska se oli kiellettyä. Häntä oli pyydetty sosiaalidemokraattien nuoriso-osaston puheenjohtajaksi, mutta hän oli kieltäytynyt.³⁴

Huhussa vedottiin ns. Undénin traktaattiin, jonka sanottiin kieltävän ulkomaalaisten poliittisen toiminnan Ruotsissa.³⁵ Virolaissyntyinen Ruotsiin vuonna 1945 paennut jo edellä mainittu kansatieteilijä Ilmar Talve kertoo muistelmissaan ruotsalaisten pelänneen pakolaisten ryhtyvän Ruotsissa poliittiseen toimintaan, ”ja niinpä se olikin pakolaispassissa kielletty”. Aatteellisten yhdistysten perustaminen ei ollut Talven mukaan kiellettyä.³⁶

Pitkäaikaisen Ruotsin ulkoministerin Östen Undénin nimeä kantavan sopimuksen tarkoituksena oli aikaisemman tutkimuksen mukaan estää balttilaisen pakolaishallituksen perustaminen Ruotsiin sodan jälkeen.³⁷ Östen Undénia koskeissa ruotsalaisissa tutkimuksissa sopimusta ei kuitenkaan mainita. Elämäkerrassa on viitteellinen maininta Troijan hevosen pelosta sodanjälkeisessä Ruotsissa, mutta ei mainintaa ulkomaalaisten poliittisen toiminnan kieltämisestä. Östen Undénin nimi liitetään toki baltteihin: Neuvostoliitto vaati sodan jälkeen 167 balttia palautettavaksi Ruotsista, ja näin tehtiinkin. Koska Undén oli ulkoministeri, oli hän keskeisessä roolissa ”baltutlämning”-kiistassa. Lehdistössä Undénin toimintaa kritisoitiin ankarasti.³⁸

Työväenliikkeen alkuvaiheista lähtien Ruotsissa on ollut käytäntönä, että ammattiyhdistysliike on ankkuroitu hyvin kiinteästi sosiaalidemokraattiseen työväenpuolueeseen. Ammattijärjestöjen keskusliiton LO:n jäsenet on ryhmäliitännämenetelmän avulla rekisteröity puolueen jäseniksi. Puolueen jäsenmaksu on näin sisältynyt ammattiyhdistyksen jäsenmaksuun, ja sen perimisen ovat hoitaneet ammattiliitot. Tästä syystä moni suomalainen joutui puolueen jäseneksi tietämättään, ja myöhemmin monelle maahanmuuttajalle tieto sosiaalidemokraattisen puolueen jäsenyydestä tuli yllätyksenä.³⁹

Vuosina 1969 ja 1976 suomenkielisessä maahanmuuttajille suunnatussa opaskirjasessa ”Suomalainen Ruotsissa” esitellään ammattijärjestöjen toimintaa. Kirjaseen mukaa yksityinen ammattiliiton jäsen voi esittämällä vastalauseen kieltäytyä sosiaalidemokraattisen puolueen jäsenyydestä.⁴⁰ Vuonna 1984 tehdyn selvityksen mukaan Ruotsissa työskentelevät ulkomaan kansalaiset kuuluivat yhtä usein ammattiliittoon kuin Ruotsin kansalaiset, mutta puolueisiin he kuuluivat harvemmin.⁴¹

Suomalaisia maahanmuuttajia pidettiin 1970-luvulla ammattiyhdistysvastaisina. Syiksi vastahakoisuuteen mainittiin suomalaisten maahanmuuttajien agraari tausta ja nuoruus muuttovaiheessa. Ammattiyhdistystoiminta ei ollut heille kotipuolesta tuttua.⁴² Tai jos oli, eivät kokemukset välttämättä olleet positiivisia. Kalle kertoo kirjoituskilpailuvastauksessaan, että kotipuolella Pohjanmaalla eräässä työpaikassa annettiin lopputili yli kymmenelle työläiselle, kun nämä olivat liittyneet ammattiliittoon. Kun uudessa työpaikassa Ruotsissa suomalaisia kehoitettiin maksamaan ammattiliittoon tietty summa joka kuukausi, miehet säikähtivät: ”Mitäs me tehdään, minkälainen ammattiliitto täällä on, jos vaikka saadaan potkut kun juuri on saatu työtä. Koetetaan kysyä tältä työmaan pomolta – – niin koitimme huonolla Ruotsinkielellä kysyä, voimmeko me mennä ammattiliittoon. Hän viittoili ja puhui ja saimme sen käsityksen että se on hänelle samantekevää.”⁴³

Myös muistitietoaineistosta välittyä ammattiyhdistysvastaisuus. Märstassa asuva sähköasentaja muisteli alkutaipaletaan Ruotsissa artikkelin alussa mainitulla Volvon tehtaalla Olofströmissä. Aloitettuaan työt tehtaalla hän sai kuulla, että syksyn tullessa urakkoja kovennetaan tehtaalla, koska työpaikan vaihtaminen juuri ennen talvea oli mahdotonta. ”Nuo saatanan kuovit tulevat joka syksy kun talvi on edessä. Ne tietää, ettei jätkät voi vaihtaa työpaikkaa talvella”, muisteli Erkki. Hän sai lopputilin, koska ei suostunut urakkahintojen muuttamiseen, mikä olisi merkinnyt lisätöiden tekemistä samaan an-

siotasoon pääsemiseksi. Hän koki, ettei ammattiliitto ollut hänen tukenaan: ”Saisin lähteä nyt välittömästi niin ettei jäisi pölyäkään tehtaan lattialle muistuttamaan minusta. Siinä liehakoi pienet ja isot nilkit. Ammattiliiton miehet tanssivat samassa tahdissa.”⁴⁴

Kaikilla ei kuitenkaan ollut yhtä negatiivinen mielikuva ammattiyhdistysliikkeestä. L M Ericssonilla työskennellyt Sirkka kertoi ammattiliiton miehen pitäneen huolta ammattiliittoon liittymisestä heti töiden alkaessa tehtaassa vuonna 1971. Sirkkan mukaan ammattiliitto toimi hyvin. Työntekijöille pidettiin kursseja ja informoitiin tärkeistä asioista.⁴⁵ Ammattiliiton edustaja saattoi toisaalta auttaa myös vain väljästi työhön liittyvissä asioissa, esimerkiksi päivähoitopaikan saamisessa lapselle.⁴⁶

Kielitaidon puute oli monelle esteenä muuhun kuin pelkän jäsenmaksun maksamiseen. Ne, jotka oppivat kielen, olivat usein aktiivisia myös ammattiliitossa. SKF:n tehtaalla Göteborgissa työskennellyt Inkeri päätti, että Ruotsiin muutettuaan hän opettelee kielen heti. Jo vuoden kuluessa Ruotsiin muutosta hän olikin tulkkina työpaikalla ja sitä kautta mukana ammattiliiton toiminnassa.⁴⁷ Osalle ammattiliitossa toimiminen oli tuttua jo Suomesta. Göteborgissa SKF:llä työskennellyt Jouko sai kutsun ammattiliittoon kirjoittautumiseen muutaman päivän päästä töiden alkamisesta. Jouko oli jo ehtinyt odotella kehotusta, sillä hän oli hankkinut siirtopaperit Suomesta lähtiessään.⁴⁸ Myös Sandvikenissä työskennellyt Heikki oli järjestäytynyt Metalliliittoon jo Suomessa.⁴⁹ Aktiivisuus Suomessa heijastui myös aktiivisuutena Ruotsissa. Kielitaidon kartuttua miehet osallistuivat aktiivisesti Metallin toimintaan vaikuttaen myös suomenkielisen toiminnan aloittamiseen.

Ammattiyhdistysaktiivisuus ei aina ollut helppoa. Juho liittyi opintopiiriin, jossa käsiteltiin työehtosopimusta. Toimiessaan työpaikkansa lähivaltuutettuna hän huomasi pian, ettei tiennyt tarpeeksi työehtosopimuksesta

saati sitten ammattiyhdistyksen organisaatiosta ja lainsäädännöstä, ja niinpä hän hakeutui LO:n yhden viikon kurssille ”Ny i Sverige” ja jatkossa muille LO:n kursseille. Työtoverit naljailivat kursseilta palaavalle kollegalleen tämän olleen ylimääräisillä kesälomilla.⁵⁰

Kurssien iltapuheina virisi useilla tahoilla ajatus suomenkielisten yhdistysten perustamisesta.⁵¹ Sekä Suomen että Ruotsin sosiaalidemokraattisten puolueiden edustajat olivat mukana, kun Tukholman suomenkielisen ammattiyhdistyksen sosiaalidemokraattista kerhoa perustettiin vuonna 1965. Vuonna 1982 suomenkielisiä sosiaalidemokraattisia yhdistyksiä oli eri puolilla Ruotsia yhteensä 82. Valtaosa niistä oli perustettu vuosina 1975–1977 – siis heti sen jälkeen kun kunnallinen äänioikeus oli myönnetty maahanmuuttajille vuonna 1975. Suomenkielisten kommunistien järjestäytyminen alkoi vuonna 1971 kokouksessa, johon osallistui sekä Ruotsin että Suomen kommunistisen puolueen johtajia. Ensimmäiset suomenkieliset jaostot perustettiin Göteborgiin, Södertäljeen ja Tukholmaan. Valtaosa kommunistisen puolueen suomenkielisistä jaostoista syntyi Suomen vuoden 1975 eduskuntavaaleja ja Ruotsin vuoden 1976 kunnallisvaaleja koskevan vaalikampanjan aikana. Muiden puolueiden suomenkielinen toiminta oli vähäistä, eikä puolueilla ollut erityisiä suomenkielisiä yhdistyksiä.⁵²

Monet Metallityöläisten perinnekilpailuun vastauksensa lähettäneiden ruotsinsuomalaisten kokemukset liittyvät sosiaalisiin suhteisiin työpaikoilla. Vastauksissa on tietty ristiriitaisuus. Osa korostaa työläisten välistä solidaarisuutta työpaikalla yli kansallisuusrajojen, toisen puolen kertoessa epäoikeudenmukaisesta kohtelusta työpaikalla. Useimmiten suomalaiset ovat kokeneet tulleen epäoikeudenmukaisesti kohdelluksi nimenomaan suomalaisuutensa vuoksi, mutta päinvastaisiakin kokemuksia on. Suomalaiset saivat kärsiä kielitaidottomuudestaan monella tavalla: ”Urakkahinnoittelija suhtautui vaatimukseemme hyvin ylimielisesti ja yhdeksi syyksi, miksi emme

olisi oikeutettuja samaan palkkaan kuin paarpuurin urakkaporukka oli se, että meiltä kuulemma kului pitempi aika asioida työkaluvarastossa, koska emme osaa kyllin hyvää ruotsia.– Jo iltapäivällä sain tiedon, että aiempi urakkahinta on laskettu uudelleen ja ”laskuvirhe” tullaan korjaamaan.”⁵³

Lopuksi

Suomalaistutkimuksissa korostetaan yleensä suomalaisten suurta lukumäärää ja merkitystä Ruotsin tehtaissa. Ruotsalaisten tutkimuksissa työpaikat puolestaan nähdään monikulttuurisina yhteisinä, joissa maahanmuuttajien lähtöalue ei niinkään korostu.⁵⁴

Maahanmuuttajia ensimmäisenä ruotsalaisena etnologina tutkineen Billy Ehnin mukaan maahanmuuttajien käsitykset ruotsalaisista ovat yhtä stereotyyppisiä kuin ruotsalaisten käsitykset maahanmuuttajista. Maahanmuuttajien – myös suomalaisten – mielestä ruotsalaiset kokevat ylemmyyttä suhteessa maahanmuuttajiin, ruotsalaiset ovat ulkomaalaisvihamielisiä, ruotsalaiset pitäytyvät omaan seuraansa ja ruotsalaiset ovat henkisesti köyhiä.⁵⁵ Samantapaisia vitsejä ja huhuja, joita kerrotaan suomalaisista maahanmuuttajista Ruotsissa, kerrotaan myös muista maahanmuuttajaryhmistä.⁵⁶ Stereotyyppisillä käsityksillä omasta tai naapurin ”kansanluonteesta” ei kuitenkaan ole mitään todellisuuspohjaa.⁵⁷ Toimintatavat ovat toki erilaisia, mikä tuli edelläkin ilmi suomalaisten ja ruotsalaisten vierailutapoja vertailtaessa. Kyse on kuitenkin opituista tavoista, ei synnynnäisestä kansanluonteesta.

Kun kuuntelee suomalaisten kertomuksia kokemuksista maahanmuuttajana, ei voi olla pohtimatta sitä, minkälaisia kokemuksia Suomeen tulevilla maahanmuuttajilla on. Uskoisin, että yhtä lailla he vaikeuksia välttääkseen

puhuvat kaduilla hiljaisella äänellä ja kokevat olevansa työelämässä syrjittyjä. Suomalainen harvoin tulee ajatelleeksi suomalaisten itse olleen samassa asemassa Ruotsissa. Ruotsissa asuvat suomalaiset ovat itse kokeneet, että heidän vaikeuksistaan voisi olla hyötyä Suomessa. Ruotsinsuomalaiset poliitikot julkaisivat jo vuonna 1971 teoksen ”De finska invandrarnas problem” osallistuaan Ruotsin maahanmuuttopoliittiseen keskusteluun. Seuraavana vuonna julkaistussa suomenkielisessä versiossa kirjoittajat totesivat monien kirjassa esitettyjen toivomusten ja vaatimusten otetun Ruotsin maahanmuuttopoliitikassa huomioon. Mielenkiintoista on, että perusteluna teoksen julkaisemiseen he suomeksi kirjoittavat: ”Suomesta epäilemättä on tulossa siirtolaisia vastaanottava maa ja että Suomessa joudutaan ratkaisemaan monia pulmia, jotka Ruotsissa on jo ratkaistu tai joiden ratkaiseminen kuuluu lähiajan tehtäviin”.⁵⁸

Viitteet

- 1 Ruotsinsuomalaisten Arkisto (RsA), Tukholma. Metallityöläisten perinnekilpailu 1986–1987. Santala, Leif, Eskilstuna. Sign. 2/87.
- 2 Artikkelini liittyy meneillään olevaan Suomen Akatemian rahoittamaan tutkimukseeni ”Dimensions of Sway – the Meaning of Social Networks among the Finnish Migrants in Sweden”. Suomen Akatemian päätös n:o 211152.
- 3 Snellman, Hanna, Sallan suurin kylä – Göteborg. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 927. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2003, 27.
- 4 Toukoma, Pertti, Korutonta kertomaa. Suomalaisperheet ruotsalaisissa teollisuusyhteiskunnassa. Tampereen Yliopiston sosiologian ja sosiaalipsyologian laitosten tutkimuksia 1/1973. Tampere: Tampereen Yliopisto 1973, 1–2, 5–6.
- 5 Toukoma 1973, 39–40.
- 6 Toukoma 1973, 45–46.
- 7 Toukoma 1973, 49.
- 8 Suutari, Pekka, Götajoen jenka. Tanssimusiikki ruotsinsuomalaisen identiteetin rakentajana. Suomen etnomusikologisen seuran julkaisuja 7 & Ruotsinsuomalaisten arkiston julkaisuja 4. Helsinki & Tukholma: Suomen etnomusikologinen seura & Arkivet för sverigefinländarna 2000, 36.
- 9 Rosengren, Annette, Memma och kalakukko. Rapport om mathållningen hos finländarna i Virsbo. Forskningsprojektet Migrationen Finland-Sverige. Forskningsrapport 1. Stockholm: Nordiska museet 1975; Velure, Magne, Kniv, sprit och sisu. En preliminär rapport om stereotypiseringen av finnar i Sverige. Forskningsprojektet Migrationen Finland-Sverige. Forskningsrapport 3.

- Stockholm: Nordiska museet 1975.
- 10 Bordegård, Lars-Erik, Finländares och svenskers levnadsvillkor. En fallstudie från Virsbo samhälle i Västmanlands län. Forskningsprojektet Migrationen Finland-Sverige. Forskningsrapport 4. Stockholm: Nordiska museet 1978, 125.
- 11 Rosengren 1975, 25–26.
- 12 Rosengren 1975, 21.
- 13 Haastattelu Västeråsissa 18.2.05/Hanna Snellman.
- 14 Ahrne, Göran & Roman, Christine & Franzén, Mats, Det sociala landskapet. En sociologisk beskrivning av Sverige från 50-tal till 90-tal. (2. p.). Göteborg: Bokförlaget Korpen 2000, 38.
- 15 Velure 1975, 6,8.
- 16 Velure 1975, 8.
- 17 Velure 1975, 6–7, 9.
- 18 Velure 1975, 10–12.
- 19 Teräs, Kari, Arjessa ja liikkeessä. Verkostonäkökulma modernisoituviiin työelämän suhteisiin 1880–1920. Bibliotheca Historica 96. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2001, 47–48.
- 20 Steen, Immanuel, Finska invandrarungdomar i Finnspång och Västerås. Enkätundersökning av grundskolans årskurs 4 och 9 samt förvärsarbetande ungdomar i åldern 20–25 år. Stockholm: Statens ungdomsråd 1980, 104, 125, 127–130.
- 21 Koiranen, Vilho A., Suomalaisten siirtolaisten sulautuminen Ruotsissa. Sosiologinen tutkimus Ruotsiin vuosina 1945–1959 muuttaneiden suomenkielisten siirtolaisten kulttuurin muuttumisesta. Porvoo & Helsinki: WSOY 1966, 71–74.
- 22 Jaakkola, Magdalena, Ruotsinsuomalaisten etninen järjestäytyminen. Siirtolais-tutkimuksia A 12. Turku: Siirtolaisuusinstituutti 1983, 101.
- 23 Talve, Ilmar, Kolme kotimaata. Omaelämäkerta. Turku: Kirja-Aurora 2004, 280, 284.
- 24 Tyrfelt, Annika, Aldrig blir den bruden jungfru mer, aldrig bär hon krona... Rapport om finländska invandras högtidsseder i Virsbo. Forskningsprojektet Migrationen Finland-Sverige. Stockholm: Nordiska Museet 1975. Ks. Myös Tapio Bergholmin artikkeli tässä kirjassa.
- 25 Snellman, Hanna, Tukkilaisen tulo ja lähtö. Kansatieteellinen tutkimus Kemijoen metsä- ja uittotyöstä. Scripta Historica 25. Oulu: Oulun Historiaseura 1996, 30.
- 26 Lehtonen, Juhani U.E., Kustaa Vilku – ein finnischer Volkskundler zwischen Berlin und Moskau, Ethnologia Fennica. Finnish Studies in Ethnology 2004, vol. 31, 2004, 5–11, 6.
- 27 Nilsson, Bo G., Berättelsen om det gamla klassamhället, red. Magnus Bergquist & Birgitta Svensson, Metod och minne. Etnologiska tolkningar och rekonstruktioner. Lund: Studentlitteratur 1999, 98–114, 108–109.
- 28 Lehtonen, Juhani U.E., U.T. Sirelius ja kansatiede. Kansatieteellinen Arkisto 23. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys 1972, 162; Ks. myös Löfgren, Orvar, Nationella arenor, red. Billy Ehn & Jonas Frykman & Orvar Löfgren, Försvenskingen av Sverige. Det nationellas förvandlingar. Stockholm: Natur och kultur 1999, 22–117, 41.
- 29 Daun, Åke, Med rörligt sökarljus. Den nya etnologins framväxt under 1960- och 1970-talen. En personlig tidsskildring. Stockholm & Stenahg: Brutus Östlings Bokförlag Symposion 2003, 96.
- 30 Mahilainen, Seija, Lämpimän uunin päällä, toim. Erkki Vuonokari & Juhamatti Pelkonen, Hitsikissa hiipii uuniin. Ruotsinsuomalaisten metallityöläisten kertomuksia pakkosulatuksen vuosilta. Tukholma: Ruotsinsuomalaisten arkisto 1987, 23–26, 23; Snellman 2003, 55.

- 31 Korkiasaari, Jouni, Suomalaiset Ruotsissa 1940-luvulta 2000-luvulle, toim. Jouni Korkiasaari & Kari Tarkiainen, Suomalaiset Ruotsissa. Suomalaisen siirtolaisuuden historia 3. Turku: Siirtolaisuusinstituutti 2000, 174–175.
- 32 Ågren, Marja, Vad sägs om finskhet? Red. Magnus Berg & Riina Reinvelt & Line Alice Ytrehus, Etnisk komplexitet. Nordliga länder. Kulturvetenskapliga perspektiv. Skrifter från etnologiska föreningen i Västsverige 38. NNF Publications 15. Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige 2002, 122–142.
- 33 Tammenoksa, Erkki, Ruotsinsuomalaisten poliittinen toiminta, toim. Erkki Tammenoksa, Ruotsinsuomalaiset. Tutkimuksia, puheenvuoroja, kannanottoja. Tukholma: Tukholman suomenkielisen sosiaalidemokraattisen ammattiyhdistysväen kerho 1972, 52, 56.
- 34 Helsingin yliopisto, kansatieteen oppiaineen arkisto Ruotsinsuomalaisten kontakteista Upplands Väsbyssä. Kerääjä Eva-Liisa Karhunen. CL-keruutyö 9.3.1970. Sign. 139.
- 35 Yläräkkö, Arvo, Vähemmistöpuoluehanke savuna ilmaan..., toim. Erkki Tammenoksa, Ruotsinsuomalaiset. Tutkimuksia, puheenvuoroja, kannanottoja, 79–86. Tukholma: Tukholman suomenkielisen sosiaalidemokraattisen ammattiyhdistysväen kerho 1972, 82.
- 36 Talve 2004, 234.
- 37 Korkiasaari 2000, 213; ks. myös Yläräkkö 1972, 82.
- 38 Möller, Yngve, Östen Undén: en biografi. Stockholm: Norstedt 1986, 189, 240–262; Talve 2004, 226–227.
- 39 Tammenoksa 1972, 47–67, 48. Korkiasaari 2000, 135–200.
- 40 Suomalainen Ruotsissa. Selostus ulkomaalaisten oikeuksista ja velvollisuuksista. (2. p.) Stockholm: Indrarverk 1969, 21–24; Tietoja maahanmuuttajille. Suomalainen Ruotsissa. Stockholm: Statens invandrarverk 1976, 27–28.
- 41 Tema invandrare. Levnadsförhållanden. Rapport nr 38. Sveriges officiella statistik. Statistiska centralbyrån: Stockholm 1984, 112–113.
- 42 Hormia, Osmo & Launikari, Jaakko & Lounela, Paavo & Pöysälä, Martti & Tammenoksa, Erkki, Ruotsinsuomalaiset. Nykyhetki ja tulevaisuus. Porvoo & Helsinki: WSOY 1972, 34–35; Tammenoksa 1972, 47; Knocke, Wuokko, Invanrade kvinnor i lönearbete och fack. En studie om kvinnor från fyra länder inom Kommunal- och Fabriksarbetareförbundets avtalsområde. Forskningsrapport 53. Stockholm: Arbetslivscentrum 1986, 168–170; Ks. myös Leiniö, Tarja-Liisa, Finska invandrare i Sverige 1974. Stockholm: Institutet för social forskning 1979, 68.
- 43 RsA. Talgren, Kalle, Norberg. Sign. 22/87.
- 44 RsA. Vittaniemi, Erkki, Märsta. Sign. 3/87.
- 45 RsA. Kemppi, Sirkka, Borås. Sign. 8/87.
- 46 OMA. Göteborginsuomalaisten haastattelut/Hanna Snellman. Nainen s. 1951 Salla; Knocke 1986, 181.
- 47 RsA. Telkkinen, Inkeri, Partille. Sign. 39/87.
- 48 RsA. Karttunen, Jouko, Göteborg. Sign. 16/87.
- 49 RsA. Karttunen, Heikki, Sandviken. Sign. 55/87.
- 50 RsA. Maunonen, Juho, Åshammar. Sign. 73/87.
- 51 RsA. Karttunen, Jouko, Göteborg. Sign. 16/87; Karttunen, Heikki, Sandviken. Sign. 55/87.
- 52 Jaakkola 1983, 101–106.
- 53 RsA. Karttunen, Jouko, Göteborg. Sign. 16/87.
- 54 Ehn, Billy, Konfliktundvikande mellan svenskar och invandrare. Att leva med mångfalden. En antologi från diskriminerings utredningen. Stockholm: LiberFörlag 1981, 92–107.

- 55 Ehn, Billy, Invandrades stereotyper om svenskar, red. Åke Daun & Billy Ehn, Blandsverige. Stockholm: Carlssons 1989, 227–240.
- 56 Klintberg, Bengt af, Etnocentriska sägner, red. Åke Daun & Billy Ehn, Blandsverige. Stockholm: Carlssons 1989, 171–181.
- 57 Frykman, Jonas, Nationella ord och handlingar, red. Billy Ehn & Jonas Frykman & Orvar Löfgren, Försvenskingen av Sverige. Det nationellas förvandlingar (3. p.). Stockholm: Natur och kultur 1999, 120–160.
- 58 Ruotsin suomalaiset 1972, 7.